

БӨЛІМ: BUKETOV UNIVERSITY / UNIVER / СТУДЕНТ

Ағылшын тілі сабақтарында орта буын оқушыларының оқылым құзыреттілігін жасанды интеллект құралдары арқылы дамыту ерекшеліктері

ЖАРИЯЛАНДЫ
13.12.2025**ТІРЕК СӨЗДЕР**

ағылшын тілі, адаптивті оқыту, Жасанды интеллект, мәтінді түсіну, оқылым құзыреттілігі, цифрлық технологиялар

СІЛТЕМЕ<https://bilimger.kz/185800/>**Искак Санира Таттибекқызы**Ғылыми жетекші: **Хаджаева Жамиля Бектасыновна**

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды Ұлттық Зерттеу университеті, Қарағанды, Қазақстан

АННОТАЦИЯ

Ағылшын тілін оқытуда жасанды интеллект (ЖИ) технологияларын қолдану оқушылардың оқылым құзыреттілігін тиімді дамытуға мүмкіндік береді. Қазіргі цифрлық ортада мәтінді түсіну, ақпаратты іріктеу, мағынаны интерпретациялау сияқты дағдыларды меңгеру оқу үдерісінің басты талаптарының біріне айналды. ЖИ негізіндегі адаптивті платформалар, мәтіннің деңгейін автоматты сараптау жүйелері, оқылым стратегияларын үйрететін интерактивті бағдарламалар оқушылардың оқу жылдамдығын, түсіну дәлдігін және сөздік қорын едәуір арттырады. Зерттеуде ЖИ технологияларының педагогикалық әлеуеті, оқылымға қатысты когнитивтік-психологиялық ерекшеліктер және орта буын оқушыларының оқу мотивациясына әсері талданады. Қорытындыда ЖИ құралдарының ағылшын тіліндегі оқылым құзыреттілігін дамытудағы ғылыми-практикалық маңызы айқындалады.

Түйін сөздер: жасанды интеллект, оқылым құзыреттілігі, ағылшын тілі, адаптивті оқыту, мәтінді түсіну, цифрлық технологиялар.

КІРІСПЕ

Бүгінгі білім беру жүйесінде оқушылардың ағылшын тіліндегі оқылым құзыреттілігін дамыту – тілдік коммуникацияның негізі болып саналатын маңызды бағыт. Оқылым арқылы оқушы жаңа лексикалық бірліктерді меңгереді, мәтін құрылымдарын түсінеді және ақпаратты талдау дағдысын қалыптастырады. Дәстүрлі әдістер оқылымды дамытуда белгілі бір нәтижелер берсе де, барлық оқушылардың деңгейін тең қамтуға мүмкіндік бере алмайды. Осыған байланысты жасанды интеллект технологияларын қолдану қажеттілігі арта түсті. ЖИ оқушының оқу қарқынын, қателерін, мәтінді түсіну деңгейін автоматты талдай отырып, дараланған оқу ортасын құра алады. Сондықтан ЖИ оқылым дағдысын дамытудың тиімді және инновациялық тәсілі ретінде қарастырылады.

Зерттеу сұрақтары

- Жасанды интеллект құралдарын пайдалану орта буын оқушыларының ағылшын тіліндегі оқылым құзыреттілігін қаншалықты тиімді дамытады?
- ЖИ негізіндегі оқылым тапсырмаларының оқушылардың мәтінді түсіну, ақпаратты талдау және интерпретациялау дағдыларына қандай әдістемелік әсері бар?

Оқылым құзыреттілігін дамыту теориялары

Оқылым дағдысын қалыптастыру бірнеше теориялық бағыттарға сүйенеді:

1) Когнитивтік теориялар

Бұл бағыт бойынша мәтінді түсіну — ақпаратты өңдеу, байланысты анықтау, болжам жасау сияқты когнитивтік процестермен тікелей байланысты. Оқушы мәтінді талдап, құрылымдық элементтер арасындағы мағыналық байланыстарды анықтайды.

2) Скема теориясы (Schema Theory)

Оқушы мәтінді бұрынғы білімдерімен байланыстыра отырып түсінеді. ЖИ платформалары осы схемаларды белсендіру үшін алдын ала сұрақтар, түсіндірмелер, визуалды қолдау түрінде көмек ұсынады.

3) Интерактивтік модель (Bottom-up & Top-down)

Мәтінді түсіну сөйлем деңгейінен бастап (bottom-up), жалпы мағынаға дейін (top-down) қатар жүреді. ЖИ бағдарламалары бұл екі процесті тең қамтитын адаптивті тапсырмалар ұсынады.

4) Коммуникативтік бағыт

Оқылым тек ақпарат алу емес, оның мағынасын сөйлеуде, жазылымда қолдануды көздейді. ЖИ құралдары мәтінге арналған талқылау сұрақтарын, интерактивті

пікірталас элементтерін автоматты құра алады.

Кесте

Оқылым құзыреттілігін дамытудағы теориялар және олардың ерекшеліктері

Тәсіл / Бағыт	Өкілдері	Теориялық негіз	Оқылымдағы рөлі	Оқытудың ерекшелігі
Когнитивизм	Андерсон, Гроум	Cognitive Processing Theory	Мәтін құрылымын тану, ақпаратты өңдеу, логикалық байланысты анықтау	Талдау, мәтінді бөліктерге жіктеу, негізгі ойды табу
Скема теориясы	Румелхарт	Schema Activation Theory	Бұрынғы білім мен жаңа ақпараттың байланысын құру	Мәтін алдындағы болжам, визуалды тіректер, тақырыпқа бағыттау
Төменнен-жоғары / Жоғарыдан-төмен модель	Стэннович	Interactive Model	Сөзді танудан бастап жалпы мағынаны құру немесе керісінше	Деңгейлеп оқыту, текст ішіндегі сигналдармен жұмыс
Коммуникативтік бағыт	Хаймс, Кэннэл	Communicative Competence Theory	Мәтінді түсініп қана қоймай, ақпаратты қолдану	Талқылау сұрақтары, пікір айту, мәтінге рефлексия
Конструктивизм	Пиаже, Выготский	Constructivist Learning Theory	Оқушы мәтінді өз тәжірибесі арқылы интерпретациялайды	Жеке түсіндіру, шығармашылық тапсырмалар, мәтіннен қорытынды шығару

Жасанды интеллекттің оқылымды дамытудағы мүмкіндіктері

ЖИ-дің оқылымға әсер ететін бірнеше негізгі бағыты анықталды:

1. Адаптивті оқылым платформалары

- Оқушының деңгейін автоматты анықтайды.
- Мәтін күрделілігін оқушының нәтижесіне қарай реттейді.
- Әлсіз тұстарға бағытталған жеке тапсырмалар береді.

2. Мәтінді автоматты талдау құралдары

- Сөйлем құрылымы, сөздік қиындық деңгейі, негізгі идея мен детальдарды бөліп

көрсетеді.

- Оқушының мәтінді түсіну деңгейіне аналитикалық есеп жасайды.

3. Қате талдау және кері байланыс

- ЖИ оқылым тапсырмаларындағы қателерді анықтап, түсіндірме береді.
- Күрделі сөздерге, идиомаларға, грамматикалық құрылымдарға лезде анықтама ұсынады.

4. Интерактивті оқылым стратегиялары

- Мәтін алдындағы болжам сұрақтары.
- Мәтін ішіндегі гиперсілтемелер, түсіндірмелі ескертпелер.
- Мәтін соңындағы автоматты жасалған рефлексия тапсырмалары.

5. Мотивацияны арттыру

- Геймификация
- Жетістік белгілері
- Интерактивті тесттер

Зерттеулер ЖИ қолданылғанда оқушылардың оқылым нәтижесі 25–40% жақсарғанын көрсетеді.

ҚОРЫТЫНДЫ

Жасанды интеллект орта буын оқушыларының оқылым құзыреттілігін дамытуда жоғары тиімділік көрсететін құрал ретінде ерекшеленеді. ЖИ оқушылардың мәтінді түсіну деңгейін автоматты бағалайды, жеке оқу траекториясын қалыптастырады және күрделі мәтіндік ақпаратты меңгеруді жеңілдетеді. Цифрлық платформалардың адаптивтілігі, интерактивтілігі және жедел кері байланысы оқу үдерісін жекелендіріп, оқушының оқу мотивациясын күшейтіп, нәтижені айтарлықтай арттырады. Сондықтан ЖИ технологияларын ағылшын тіліндегі оқылым дағдыларын дамытуда жүйелі түрде қолдану — қазіргі білім беру саласының маңызды әрі болашағы зор бағыты.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қойшыбаева, Қ. *Цифрлық білім беру және жасанды интеллектті қолдану*. Алматы: Білім, 2023.
2. Есен, А. *Жасанды интеллект негізіндегі оқу платформаларының тиімділігі*. Педагогика және психология, 2024.

3. Әбдікаримова, Ж. Шетел тілін оқытудағы инновациялық әдістер. Нұр-Сұлтан, 2020.
4. Grabe, W. *Reading in a Second Language*. Cambridge University Press, 2009.
5. Nation, I. *Teaching ESL/EFL Reading and Writing*. Routledge, 2013.
6. Luckin, R. *Machine Learning and Education*. UCL Press, 2017.
7. Woolf, B. *Building Intelligent Tutors*. Morgan Kaufmann, 2009.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.